

ה. הלכות גיטין

א. רבינו גרשון התרים שלא לגרש אשה שלא מדעתה (הגה קיט, ו). פה ארץ מצרים כופים ומגרשים, איש כלבבו, בעל כרחו שלא בטובתה, ובעיקרן ירושלם ת"ו המנהג פשוט שלא לגרש את אשתו הראשונה עד שיפייסנה, ובמצרים לא נהגו כך אפילו באשתו הראשונה.

אוצר החכמה

היורשים בחיי האלמנה אין חלקם חוזר לאלמנה אלא ליורשיהם מצד האב (כמבואר בהסכמת תקנת רבני ירושלם משנת תנ"ד שנדפסה בחוט המשולש הנ"ל סעיף כ"ו והובאה בקיצור במזבח אדמה שם). ונמצא שאינם זוכים בזה אלא מן כח אביהם, ולכן הם חייבים לפרוע חוב מורישם, מה שאין כן בתקנת רבני צפת ז"ל שנתברר בה שאם מת זרעה בחייה חוזר הממון לאלמנה, נמצא שאין זרעה זוכה בזה מן כח ירושת אביו אלא שעשו תקנה זו כמו מתנה מהאלמנה לבנה וכמו שאין אלמנה חייבת ליתן לבעלי חובות המאוחר לה כן זרעה הבא מכתה (עיין מטה שמעון על ה"מ סימן ק"ד הגה"ט אות ע"א). ה' אפילו מה שהכניסה האלמנה גדוניה תכשיטים או מעות מדודין והן קיימים, נחשב הכל מכלל כתובתה (ודלא כתקנת עיה"ק ירושלם ת"ו שהובאה בחוט המשולש הנ"ל סעיף ה"ל ובאדמת קודש ח"א יו"ד סימן י"ד ובמזבח אדמה אה"ע סעיף ק"ב וסעיף ק"ח). וכן העיד הרב כמהר"ש קונורטי נר"ו כי כן הוא מנהג קדום בעיה"ק צפת תו"ב. ו' אם רוצה האלמנה לישב על כבוד בעלה ולהיות גיוזנת מנכסיו אפילו אם לא הניח שיעור שתי כתובות או אפילו אם לא הניח שיעור כתובה אחת אינם יכולים לכופ אותה לחלוק (ודלא כהרב מהר"י הכהן בתשובות שבחוט המשולש הנ"ל סעיף ק"ג שדעתו נוטה לומר דהגם דאנן לא קיי"ל כאנשי יהודה בכתובות דף ג"ב ודף ג"ד אלא כאנשי גליל שאין היורשים יכולים לפרוע לה כתובתה ולסלקה ממזונות בעל כרחו וכמו שאמר מרן ז"ל סעיף צ"ג, ג, וכן המנהג וכמו שאמר מורנו מהר"ם גלנטי בתשובות סעיף קכ"א מ"מ אפשר דהיינו דוקא בדליכא תקנת החלוקה לחצאין עיי"ש שקו"ט בהא דלקמן סעיף ג' בהגה ובח"מ סק"ד), אלא תשב על כבוד בעלה עכ"ל.

ועיין בתשובות שמחה לאיש אה"ע סעיף י"ט סעיף ד' לענין מנהג עיה"ק טבריה תו"ב בפרט חמישי הנ"ל, ועיין תשובות פני יצחק חלק חמישי בהשמטות אה"ע סעיף י"ט דקצ"ד ואילך ודרי"ד ואילך לענין מנהג טבריה ת"ו בפרט הראשון הנ"ל.

אוצר החכמה

א נהר מצרים המוסיף: ,,הגם שבמצרים מגרשים את נשותיהם בע"כ (אם יש לו איזו טענה צודקת על פי הדין שיכול לגרשה בעל כרחו), היינו דוקא אם משלם כתובתה עד סוף פרוטה אחת, אבל אם אין ידו משגת לשלם לה כתובתה, אינו רשאי לגרשה ע"מ שתשאר עליו הכתובה כחוב, זולת אם מן הדין חייב לגרשה, אז יכול לגרשה בע"כ, אעפ"י שתשאר עליו הכתובה כחוב, מהריק"ש קי"ט ועיין ברמ"א קיט, ו, ודברי מהריק"ש הם כסברת הרשב"א דאין יכול לגרשה בע"כ בלי פרעון הכתובה, וכמ"ש הרב ב"ש והח"מ משמו יעו"ש. וגם הפר"ח אחר דשקו"ט בדבר, העלה להלכה דאינו יכול לגרשה בלי כתובה יעו"ש, וכן דנין בעיקרן ירושלם, אפילו באשה שניה, שאין מגרשין את האשה בע"כ, בלתי שיפרע לה כתובתה או שיתפשו ביניהם עליה. אמנם אם שהתה עשר שנים ולא ילדה וכיוצא, והבעל לא מצי למיקם בסיפוק שתיהם ואין ידו משגת לשלם את כתובתה במושלם, או היכא שמחויבת להתגרש מן הדין ואין בידו לפרוע שאז נותן לה הבעל מה שבידו מסכי כתובתה, והמותר ישאר עליו כחוב, וכן אנחנו דנין במצרים, והוא כישוב הרבנים ב"ש והח"מ אשר כתבו לישב דברי הרמ"א עם דברי הרשב"א ולהשוותם יחד יעו"ש בד"ק, ודברי מהריק"ש ז"ל ודו"ק". ובאר"ח כתב: ,,כתב מוריני הרב מהר"ם גלנטי בתשובה סימן ס"ז שבארצותינו כותבים בשטר הכתובה שלא יגרשנה כי אם ברצונה, וכן כתב מוריני הרב מוהריט"ץ בתשובה סימן מ"ה, וכ"כ הרב מוהר"ש הלוי חתן מוריני הרב מהר"ר יונתן גלנטי ז"ל בתשובה לב שלמה סימן ל"ד, שבארץ ישראל כותבים בכתובות בזה הלשון, ושלא יגרשנה כי אם ברשותה ורצונה ורשות ורצון בי"ד, וכתב שם בדמ"ח דרבני א"י שהסכימו ותיקנו כן, דייקי בלישנייהו

ב. נשא אשה ושהתה עמו עשר שנים ולא ילדה, יוציא ויתן כתובה (שו"ע קנ"ד, י). גם כשהתה עשר שנים ולא ילדה זרע של קיימא, אין הבעל יכול לישא אחרת, כי אם על פי רשות בית דין, כשיעמדו למשפט האיש ואשתו, ואין רשות כל אחד בידו ככלות הומן, כי הלא בית דין צריכים לדעת אם היו"ד שנים היו רצופות, שלא נסע בהם הבעל למקום אחר, ושלא הפילה תוך זמן זה, ושלא חלה הוא או חלתה היא תוך זמן זה, או היה הבעל חבוש בבית האסורים, שכל אלה אינם עולים מן המניין, כמפורש בסימן קנ"ד, גם על הבי"ד לחקור אי מצי למיקם בסיפוק שתיהן, ואם האשה מתרצית לקבל צרתה בצידה או תחפץ להתגרש, ולא כולי עלמא דיני גמירי, ועל כן המנהג קבוע בבי"ד במצרים שאין אדם יכול לשדך אשה, אלא אם כן יש בידו מעב"ד מצד הדין, וכן הוא מנהג עיה"ק ירושלם ת"ו.

אח"כ 1234567

ג. ואין לגרש בלילה, ואם גירש בלילה יש אומרים דהוה גט פסול (הגה קכג, ה בשם הר"י מינץ). ואם הוא שעת הדחק, כגון שכיב מרע, מגרשי בלילה, וכן ראיתי בירושלם תוב"ב דנתנו גט בלילה בש"מ, וכן במומר עשינו מעשה ליתן גט בלילה.

אוצר החכמה

אח"כ 1234567

ד. מנהג מצרים לתת ב' גיטין ביום אחד, וליתא להא דאין עושים מצוות חבילות חבילות (מראית עין בליקוטי סימן כ' אות ז' ועיין גנוי חיים מערכה י') ופעיה"ק ירושלם ת"ו המנהג פשוט כן.

לכתוב „ורשות ורצון בי"ד“, משום שאם יראה לבי"ד לצורך השעה לתת לבעלה רשות לגרשה, יוכל לגרשה אפילו שלא ברצונה. כגון אם יראה בעיניהם אפרושי מאיסורא, או דנפיק חורבה אם יקיים אשתו, וכמה מקרים דומים לזה ע"ש (ועיין תשובות שתי הלחם סימן כח). גם הרב מהרי"ד אבולעפיא מעיה"ק טבריה ת"ו, בתשובה הנדפסת בחקרי לב מהדו"ב אה"ע סימן י"א, וחכם אחד מרבני עיה"ק צפת ת"ו בתשובה הנדפסת בבירך משה גלנטי סימן יו"ד, והרב לבושי שרד בתשובת כד הקמח סימן י"ט, כתבו דנהגין לכתוב תנאי הגז"ל בכתובות. ובתשובות שעות דרבנן סימן ה' כתב כי כן נוהגים בעיה"ק ירושלם ת"ו, אך בתשובת הון יוסף סימן א' ובקונטרס בני יוסף שבסוף תשובות כפי אהרן ח"ב סימן א', כתבו שאין נוהגים בירושלם ת"ו לכתוב תנאי הגז"ל בכתובות.

ב נהר מצרים.

ג. לחם שלמה קל"ז ; ג"מ ס"ב ; הודאה דבית דין ; וראה להלן בשו"ע קנ"ד פ"ח ופ"ט, גתינת הגט יש מי שאומר שצריך להיות ביום ולא בלילה, וכן אם התפללו הקהל ערבית, אעפ"י שהיה עדיין יום, אין ליתן גט אז, מפני שכבר חשיב לילה, אם לא בשעת הדחק, שאז אפילו בלילה ממש יכתב וינתן ; ובמנהגי מצרים כתב : „במצרים נהגו לגרש בלילה הרדב"ז ישנות סימן פ"ד, ועי"ש שאישר וקיים המנהג על פי הדין, ומ"מ כתב שיש לחוש לסברת הא"י שלא לגרש בלילה, אלא שיהיה בצנעא כדי שלא להוציא לעז על הראשונים עי"ש, ועיין בבאה"ט ובפחד יצחק ; וראה בנהר מצרים.

ד. אוזן אהרן ; לחם שלמה ; ובקובץ הירושלמי מוסיף : „שמעתי שכן נוהגים פעיה"ק חברון ת"י“ ; שער המפקד ; ובספר התקנות כתוב „בעי"ק ירושלים ת"ו מתרחקים ונדחקים מלתת שני גיטין היכא דאפשר, מזבח אדמה דל"א ע"א והג"פ בהרבה מקומות ופרי האדמה ח"א דמ"א ע"ג משם ספר שמות.

ובנהר פקוד כתב : „פירוש דבריהם שבעיה"ק ירושת"ו מתרחקים מלתת שני גיטין לאשה אחת, הגם שבערי טורקיה שאלוניקי ואיזמיר וקושטא יע"א, נהגו לתת ב' גיטין למגרש אחד, מחמת נקודת הרפה שתהיה בשם האיש או בשם האשה, כשמות ג'וליו, ג'וליבון, ורג'ינה,

ה. לכתחילה יש לכתוב על קלף וכו', אבל אין עיכוב בדבר זה ואפילו אם נכתב על נייר שקורין פאפיר"ר בכל כתב כשר (הגה קכד, ב). נתפשט המנהג לכתוב בנייר שקורים

וג'ולייא, ודומיהון. או בשמות מסופקים שימצאו בשם האיש או בשם האשה. וכאשר תמצא מזה הרבה בספרי רבנן מסדרי הגיטין למקומותם. אכן בעיקר ירושת"י לא נהגי הכי, רק עושים כל טעדי לכתוב רק גט אחד, וכן הוא ג"כ מנהג מצרים, וכאשר כ"כ ג"ע בחיים שאל ח"ב סימן ט"ל בשם טוריה יעו"ש, וחזרו ונשנו בספר שיו"ב החדש. וכן הזכיר מנהג עיקר"ת הרה"ג המחבר ספר און אהרן אות מ' ס"ק משם הרב שיו"ב. האמנם לתת שני גיטין לשתי נשים ביום אחד, הא ודאי פשיטא ופשיטא דשרי, ואין בזה משום מצוות חבילות חבילות. וכאשר רבנן קדישי דבירושלם עשו כן פעמים רבות, וכמ"ש בסהפ"ק גזר מצרים, ולאשר ראיתי שנשתבשו בפירוש דבריהם, וחשבו שבירושלם אין כותבין ב' גיטין לשתי נשים ביום אחד, הוכרחתי לבאר המבואר".

וראה בשו"ע קכ"ט, יט: „ויש מי שאומר שכשנותן שני גיטין לאשה, לא יתן לה שניהן בבת אחת אלא זה אחר זה". וכתב מור"ם בהגה ואין לתת שני גיטין אלא מדוחק וכו'. ובארץ חיים מוסיף: „וכן כתב בתשובותיו סימן פ"ד, דאין לכתוב שני גיטין, רק במקום דוחק גדול, שאי אפשר לעמוד על הדין בשום פנים עכ"ל. ועיין שם ובגט פשוט ס"ק ק"ו ולעיל סימן קכ"ב סעיף א', סק"ה וסק"ח, הטעם לזה באורך. וגם מורנו הרב מהר"ת מודעי בתשו' חיים לעולם סי' ל"ד אות פ"ג ובספרו טיב גיטין סי' ד' וז"ל: ועמדנו על הדבר ימים מספר בעבור פטור אותה בגט אחד, כי אין מנהג א"י לכתוב כלל שני גיטין עכ"ל. וכן כתב הרב אדמת קודש ח"א אה"ע סימן ג"ד דקיימו וקבלו עליהם בעיה"ק ירושלם ופרודהא ת"ו שלא לתת שני גיטין כלל, וכ"כ מהר"י נבון בספרו גט מקושר דצ"ז, ובשאר דוכתי, ובספרו נחפה בכסף ח"ב אה"ע סימן ה', וכ"כ מהר"מ בולה בספרו גט מקושר סימן מ"ז, וכ"כ הגאון התיד"א בחיים שאל ח"א סימן ל"ח.

וכתב מהר"י נבון בספרו גט מקושר הנז"ל דק"ג, כי מן הגדון אשר הביא הג"פ, נראה דגם בעיה"ק ירושלם ת"ו היו נוהגים לכתוב שני גיטין (והוא הגדון שהובא בהלק"ט בקונטרס הגיטין אות כ"ג), אכן בזמננו זה לא ראינו מעולם שסידרו לכתוב שני גיטין מפני הספק ושגור בפי כל המורים שאין נוהגים לכתוב שני גיטין, וכן נהגנו אחריהם לבקש אופן לפוטרה בגט אחד עכ"ל".

ה ספר התקנות; ארץ חיים; שער המפקד; נהר שלום; שדי חמד מע' גט ובפתחי תשובה בשם הגט פשוט, „והמנהג פשוט פה ירושלם ת"ו ובכל א"י וגיטין הבאים ממדינת הים שהם כתובים על נייר שלנו שקורים פאפיר"ר, וכן העיד הב"ח סימן קכ"ו"; ובבאר היטב כתב: „ובירושלם ת"ו נתפשט המנהג לכתוב הגט על הנייר פר"ח שם". ובשו"ת מהר"ק דע"ט ע"א ובזכור לאברהם ח"ג דקכ"ד כתב: „מנהג עיה"ק ת"ו שלא לשרטט ע"י משרטטת רק לכפול הנייר של גט י"ב כפלים". ובנהר פקוד הוסיף: „דע דעל דבר זה נשאל הרדב"ז בתשובות החדשות ח"א סימן קכ"ו והשיב וז"ל: מסתברא דאין זה שרטוט, שהרי בעוד שכותב השיטות הראשונות יתבטל מקום הכפל, וחזר לכמות שהיה וטעמא דבעינן שרטוט משום דכתיב ביה ספר וס"ת מי סגי שרטוט בכה"ג. ואחרי שהאריך הרדב"ז ז"ל בראיותיו שאין זה שרטוט סיים עלה וז"ל: ומ"מ מודה אני שאם הנייר קשה, שיהיו הכפלים עומדים וניכרים עד סוף כתיבת הגט סגי בהכי, דמה לי שישרטט בקנה או בחוט או בכל דבר הניכר. הטעם הוא שתהיה כתיבה ישרה והא איכא, ולא תימא דאם יהיה הסופר אומן שכותב כתיבה ישרה סגי בלי שרטוט שלא חילקו חכמים בדבר, אלא לעולם בעינן שרטוט כס"ת עכ"ל. והמתבאר מדברי הרדב"ז ז"ל דהיינו טעמא שהכשיר בגט שרטוט כזה דכפל הנייר, משום דעכ"פ השרטוט יכול להתקיים עד סוף כתיבת הגט, ורצוננו לומר דכיון שגוף הגט אינו עומד כ"א לשעתו, שאין זה דבר המתקיים לעולם שאין בו צורך כי אם עד נתינתו לאשה, ואחר כך עומד להקדע בקב"ד. ועל זמן מועט כזה די בשרטוט הכפל, דהרי יכול להתקיים זמן מועט, אכן בס"ת ודאי לא מאני, דס"ת הוא דבר של קיימא ומלאכת כתיבתו גדולה לא ליום ולא ליומיים, אין שרטוט הכפל

הלכות גיטין

שנז

פאפ"ל (פרי חדש סקכ"ד סקי"ב, ג"פ סק"ב וט"ו, ג"מ בולה סכ"ד אות כ' כ"א). ובמקום שרטוט נוהגים לכפול הנייר, שכיון שהרושם ניכר מחמת הכפל חשיב שרטוט, וגומת חריץ הכפל תהיה לצד חוץ, ויכתוב בצד גובה הכפל (ג"פ סקכ"ה סקמ"ד ג"מ בולה סכ"ד אות כ' וכ"ב).

ו. יש אומרים דהרב אומר לעדים שיהרהרו בתשובה בלבם על עבירות שעשו וכו', שמא עברו עבירה שנפסלים בה (הגה קנד, ב). מנהג ירושלם ת"ו דהרב המסדר הגט מזהיר לסופר ולעדים שיהרהרו בתשובה בלבם, הגם דמור"ם בס"ב לא כתב כי אם להזהיר העדים, מכל מקום נהגו גם לסופר להזהירו שיהרהר בתשובה, וכן נכון לעשות (ג"פ סקכ"ג סק"ך, גט מקושר בולה ס"ה אות ח'). והמנהג עתה לומר וידוי ואף בימים שאין אומרים תחנונים.

ז. הגט צריך שיכתבנו הבעל או שלוחו וכו', והבעל נותן שכרו (שו"ע קכ, א). ונוהגים בעיה"ק ירושלם ת"ו שאומרים לבעל ליתן, ואם אינו רוצה ליתן נותנת האשה, והכי נקטינן.

ח. ויש לבעל להשוות עצמו עם הסופר (הגה קנד, ד). נהגו שקודם כתיבת הגט הסופר נוטל שכרו (מזבח אדמה ד"ל ע"ד). ועיין להגאון החק"ל חאה"ע סימן מ"ז שראוי לעשות כן על פי הדין, ולפחות יהיה השכר נתון בידי מסדרי הגט.

ט. ומפני תקנת עגונות, תקנו חכמים שהאשה נותנת שכר הסופר, והקנוהו לבעל (שו"ע קכ, א). וכתב הג"מ סק"ח שראה נוהגים שאין מצריכים את האשה להקנות בהדיא את השכר לבעל, וכדיוק דברי השו"ע שכתב והקנוהו לבעל.

מועיל בס"ת כלל, דאין זה דבר המתקיים; וראה עוד בג"פ י"ב סקנ"ד: „יוהר שלא יכתוב ממש על הכפל אלא סמוך לו ואנחנו רגילים להזהיר לסופר ולעדים על זה”.

ו. ספר התקנות; שער המפקד; קובץ הירושלמי ח"ב; ובזכרונות אליהו כותב: „אומרי הודוי יהיו הדיינים והעדים והסופר ואפילו בראש חודש”; ובנהר פקוד כתב: „המנהג הזה יסודתו בהררי קדש שבאמירת הודוי כולו, יכלול עצמו גם הרב המסדר, ויתודה גם הוא שהוא העקרי בעבודת הקודש הזאת. שהגם שסדור הגט אינו דין, ואין כאן טעם לפסלו מחמת עבירה ח"ו, ושאני העדים שהם פסולים להעיד מן הדין, אם הם בעלי עבירה, האמנם מכיון שהתמרנו על הסופר שאינו לא עד ולא דיון, ונהגו להזכירו שיהרהר בתשובה, א"כ כפי"ז גם הרב המסדר הוא צריך, יען כי הוא הרוח החיה באופני הגט כולו, ונמצאת העבודה נעשית ביד טהורים וקדושים, גם אמירת הודוי היא דרך צנועה ומתוקה טפי מאזהרה בפרטות דאזיל סומקא, ותן לחכם ויחכם עוד”.

ז. גט מקושר סק"ח.

ח. שער המפקד; ספר התקנות; ועיין בנהר פקוד שם המביא את דעת הפר"ח בסימן קכד, ד שצריך שינתן שכר הסופר קודם כתיבת הגט שאל"כ יש לחשוש שיהיה הגט בטל.

ט. ארץ חיים; ובחלקת מחוקק כתב: „כלומר חכמים הקנו שכר הסופר לבעל א"צ שתקנה האשה בפירוש לבעל, אבל אם נותנת האשה הקלף שלה, צריכה היא להקנות ממש לבעל, דמה שהוא שלה בזה לא תקנו חכמים”.

י. אם הבעל הולך מהעיר, יאמר שהוא נותן להם רשות לכתוב ולחתום גט מאחד עד מאה, עד שיהא אחד כשר (שו"ע קכב, א). אבל אם הבעל בעיר אין לסמוך על זה, ויש לבעל לחזור ולצוות כל פעם לעדים ולסופר וכן נוהגים (הגה שם). המנהג בעיה"ק ירושלם ת"ו שאין הבעל מצוה לסופר לכתוב גיטין מאחד עד מאה, מטעם חששת ברירה ורק מצוה אותו לכתוב גט אחד לגרש בו. ואם קרה מקרה שנפסל הגט, ומוכרח לכתוב אחר, חוזר הבעל ומצוה שנית לסופר ולעדים, וכן בכל פעם ופעם.

יא. ויש מחמירים עוד לומר, דהסופר יקרא כל אות תחלה, קודם שיכתוב, כמו בספרים

י. לחם שלמה דקמ"א ע"ג; ג"פ קכב ססק"ח; ג"מ בולה כ"ב אות כ' וכב; ספר התקנות; וכו'. לאברהם ח"ג דקי"ט; שער המפקד המוסיף: „המנהג פשוט לצוות לסופר שיכתוב מאחד ועד ק' גיטין, אך לכתחילה כשהבעל בעיר חוששין קצת לחזור ולצוות בכל פעם לעדים ולסופר לחוש לסברת ר' יחיאל ז"ל, כמו שכתב מרן בבית יוסף סקכ"ב ומור"ם שם. וראיתי מסדרי הגט שאומרים לבעל שיאמר לסופר שיכתוב מאחד ועד מאה, וכן בכל פעם אם הוצרך לכתוב גט אחר. ונראה לי דלאו שפיר עבדי, דאם חוזר ומצוה פעם שנית לחוש מטעם ברירה, לא היה להם לצוות שיאמר שיכתוב מא' עד מאה. לכן מי שרוצה לחוש להק' סברא צריך שיצוה על גט אחד ואם יתקלקל יחזור ויצוה על גט אחר וכן בכל פעם".

ובנהר פקוד כתוב: „סעיף זה לא העתקתיו כלשון הכתוב בספר המנהגים כי לשונו מגומגם מאד ודבריו סתרי אהדי מרישיה לסיפיה, ראשונה כתבו שם המנהג פשוט לצוות וכו', ולא ידעתי אנא נמצא לשון פשיטות למנהג זה לא בדברי מרן הב"י, ולא בדברי הרמ"א, ולא בדברי ג"פ שצינו דבריו בסעיף הזה. ואדרבא כלפי לייא שהרב ג"פ הביא דברי מרן הב"י בקונטרס שיש ערעור בדבר מטעמא רבא דאיכא בש"ס פלוגתא אי איכא ברירה בדאורייתא, וגם מר ניהו ידידיה שקו"ט טובא בזה, ובטוב ילין מר על רבנן מסדרי הגיטין, שבתחילה מצוים לסופר לכתוב גיטין מאחד ועד מאה ואח"כ אם נפל טעות מצווים לבעל שישוּב ויצוה שנית מאחד עד ק' דלאו שפיר עבדי וכאשר העתיקו הם עצמם דבריו בסעיף זה עצמו, וא"כ לא ידענא באיזה מקום יש להם מנהג פשוט שכתבו בתחילת דבריהם. שאם כוונתם על עיקר"ת ירושלם ת"ו הם דברים שאין להם שחר, מב' טעמי, חדא דכיצד יקבע מנהג זה בירושלם ת"ו והלא מהר"מ בן חביב ז"ל הוא מרבני ירושלם ת"ו שקרא ערעור על הדבר והם ציינו דבריו, ואיך יתכן להיות שני הפכים בסעיף אחד, ואם נאמר שהמנהג הוא היפך סברת הרב ג"פ, וצינו דבריו כאומר דלא כהרב ג"פ ז"ל קשה יותר שהלא מקור למנהגם ציינו להרב לחם שלמה בתחילה, והרב לח"ש מר ניהו מעיד בגדלו שבירושלם לא נהגו לצוות מאחד ועד מאה, וכאשר הזכירו דבריו בסוף הסעיף, ובהא אסיקו למילתייהו והר"ז מורה באצבע דבירושלם לא נהגו לצוות מאחד ועד מאה, וצא ופרנס לי מעתה דברי הסעיף הלזה שכל דבריו נראים שאינם מתאחים, ושנית מה טיבו של מנהג זה שאין בו תועלת, דגם אחרי שצוה הבעל לסופר שיכתוב לו מאחד ועד מאה, אין בצויו כלום, שאם נפל טעות בגט חוזר ומצוה שנית לסופר ולעדים, א"כ אפוכי מטרתא למה לן ואטרוחי בי דינא בכדי, וע"כ לקחתי מכל דברי הסעיף הזה רק סלתו ושמנו ואותו העליתי על ספר בראיות מקורותיו, דבירושלם לא נהגו לצוות, ונאה הוא להקרא בשם מנהג ירושלם, שמוציא מידי ספיקא ומידי דברים שאין בהם תועלת, ומה תם אני על מוה"ר בתי כהונה ז"ל שסידר בצווי הבעל לסופר שיכתוב מאחד ועד מאה, וזמר ניהו גופיה כתב בתחילת סידור הגט שאם טעה הסופר וכו', יחזור לצוות שנית ומכיון שכן מה תועלת בצווי הראשון דלא חזי, ולא זכר אדוני"ם דברי הרב ג"פ שקרא תגר על מסדרי הגיטין בזה עם שדברי הרב ג"פ ז"ל שגורין בפי שמועותיו. קנצי למילין מנהג עיקר"ת שלא לצוות מאחד עד מאה הוא הטוב והנעים".

יא. שער המפקד; ספר התקנות בשם ג"פ סקכ"ה סקי"ב. ג"מ בולה סכ"ה אות ד'; ובנהר מצרים מוסיף: „מנהגנו במצרים כמנהג עיקר"ת ירושלם ת"ו שהסופר מעתיק את הגט מתוך

(הגה קכה, ב). המנהג בכל בתי דינין שסופר הגט מתקן נוסח הגט הצריך עתה, בגט ישן שבידו ומתוכו מעתיק הגט, וטוב שיקרא הסופר בפיו כל תיבה ותיבה קודם שיכתוב, אבל לא ראיתי נוהגים כן.

יב. ויש אומרים דאין להפריד האותיות אם נוגעים וכן נוהגים, ויש מקילין בשעת הדחק לתקן קודם שיחתמו העדים כשהבעל מצוה לתקן (הגה קכה, ו). המנהג פשוט בין רבנים ספרדים דממוני אגיטי, לגרור הסופר דיבוק האותיות בלי שום ציווי הבעל, ודלא כמו שנראה מספר משאת בנימין שצריך להיות בצווי הבעל, ועיין ג"פ סקכ"ה.

יג. וכן יאמר הסופר בפיו, כשמתחיל לכתוב, שכותבו לשם פלונית וכו' (קלא, ז). המנהג שעומד הסופר ואומר אני פלוני בן פלוני הנני כותב גט זה במאמר ובציווי הבעל פב"פ לגרש בו את אשתו פב"פ, והריני כותב אותו לשמו ולשמה לשם גירושין גמורים, לשם כריתות, שתהא מגורשת בו ממנו, ומותרת לכל אדם.

יד. נהגו שהחכם המסדר הגט עומד באמצע וב' עדי מסירה אחד מימינו ואחד משמאלו והסופר לפניו וכו' (הגה קנד, סו). מה שכתוב בסדרים שנכון שיהיה המסדר עומד באמצע

גט אחר, הניתן קודם לזה הנכתב עתה, וכן מגט זה לגט שיבוא אחריו, ומתקנין בהגט שממנו מעתיק הגט החדש את הזמן ושם המגרש והמתגרשת והם ואבותיהם, ונמצא שהגט כולו לפניו והוא מעתיק מתוך הכתב וכן הוא מנהג ירושת"ו.

ובהיותי על אדמתי בירושת"ו שמעתי מעשה נורא שקרה בירושת"ו בזמננו, כי פעם אחד באו לבי"ד איש ואשה להתגרש, וענין הגירושין היה דבר מכאיב הלב וקורעו לגורים, כי בין האיש והאשה צעירים לימים היה שלום ביניהם, וקשה להם הפירוד, ורק בסיבות המחותנים דהיינו אבי החתן ואבי הכלה התגלע הריב ביניהם, ושללהבת המחלוקת לא יכלו אחרים לכבותה, זאת היתה הסיבה שהביאה ביניהם לידי פירוד רח"ל, ומפני כבוד הוריהם ענו אמן בעל כרחם, ונתגרשה זו מזה, ואחרי ימים מספר באו איש ואשה אחרים להתגרש באותו בית דין עצמו, והסופר לקח הרגלו ולקח הגט הקודם לה להעתיק ממנו הגט שהוא רוצה לכתוב עתה, ונשתומם לראות כי הגט הראשון בטל הוא, כי תחת שהיה לו לכתוב „והרי את מותרת לכל אדם“, כתב „והרי את מות לכל אדם“ רח"ל, כי בעת כתיבת הגט ההוא חשב כי התיו האמצעית של מלה מותרת היא תיו האחרונה, ולהיות שמנהג עיקר"ת ירושת"ו לכתוב תיבות אלו, „והרי את מותרת לכל אדם“ בשיטה העשירית לבדם, וכמ"ש במנהגי ירושת"ו בנוסח הגט אות ב', אם כן מוכרח הוא להרחיב האותיות כדי למלא אורך השיטה, ונתחלף לו בין תיו האמצעית לאחרונה, ובי"ד הצדק לא הרגישו בדבר מחמת גדולת האותיות, או מחמת העצבון ודאבון שהיו באותו גט כמובן, או שבאמת מה' יצא הדבר ההוא, ותו"מ שלחו בי"ד בצדק אחרי המגרש, והודיעוהו כי צריך לכתוב גט אחר, כי הגט הראשון בטל ואינו גט, כי פיסולו בתורף הגט וגופו ונשמתו, ונדע הדבר לאבותיהם, וכשראו שצריך לכתוב גט אחר וכעת אינה מגורשת, לא רצו לחדש גט אחר, כי כבר עברה השעה ונתקרר רוגזם וחמתם שככה, ואל פועל ה' הביטו וחזרו ותוכו השלום ביניהם, כפי מה שהורו להם בי"ד הצדק, ואני הצעיר זכורני מקום המעשה ומקום בי"ד, ומי היה סופר הגט".

יב ספר התקנות ; שער המפקד ; נהר שלום, ארץ חיים ; ובבאור הגר"א כתב : „הוא תמוה דממ"צ א"צ צויו כמ"ש בסימן קכ"ב, א".

יג שער המפקד ; ספר התקנות בשם ג"מ בולה כ"ה אות ב'.

יד ספר התקנות בשם בתי כהונה דפ"ב ע"א ; וזכור לאברהם ח"ג סימן הגט אות ע' ; שער המפקד ; נהר מצרים ; השומר אמת דע"ה ע"ב ; ובנהר פקוד כתב : „כן כתב בס' הגט למהר"מ מקראקא

ושני העדים שהם עדי המסירה, אחד מימינו ואחד משמאלו, והסופר והבעל האשה לפניו כולם עומדים, הנה פה איזמיר לא ראיתי עושים כן, וכן בעי"ק ירושלם, אלא המסדר יושב במקומו והסופר והעדים והבעל וכולם עומדים לפניו.

טו. אם נפלה טיפת דיו לתוך האות ואינה ניכרת, אינו יכול להעביר הדיו ולתקן האות (שו"ע קכה, ח). אם נפלה טיפת דיו בנייר חלק, הוה עובדא וציוו לסופר להרחיב השרטוט של אותה שיטה.

טז. נוהגים לעשותו שנים עשר שיטין (שו"ע קכה, יא). ואם הוסיף או פחת מי"ב שיטין יש אומרים דאין להכשיר כי אם במקום עיגון (הגה שם יב). אם נכתב הגט בפחות או יותר מי"ב שיטין, הסכים הרב ג"פ כרוב הפוסקים שהסכימו שאם נכתב יותר מי"ב שיטין שתתגרש בו לכתחילה עי"ש. ושמעתי שמורינו הרב המופלא כמוהר"י ז"ל עשה מעשה בגט הולכה שנכתב בי"א שיטין ושם זה לסימן בשליחות הגט.

יז. נוהגים לעשות שיטה י"ג וחולקים אותה לשתיים שבה חותמים העדים זה תחת זה (שו"ע קכה, יב). שרטוט שמות העדים טוב שיעשו אותו העדים, כל אחד שיטה שלו קודם כתיבת הגט, וכן נוהגים.

יח. נוהגים שלא יהיו האותיות עוברות מהשיטין בימין ובשמאל (שו"ע קכה, יד). ואם כתב ב' אותיות חוץ לשיטה, כל שאינו מקום האיש וכו', וכבר נכתב הגט, ועדיין לא נתן, העלה ה"ה מהר"י זיין בתשובות כ"י להכשיר הלכה למעשה והסכים עמו ה"ה מהר"ש אלגאזי ז"ל.

ז"ל בסעיף קעה, ובהגהת הרמ"א לס' הגט קנד, ו יעוי"ש ותירתי מילי גינהו להיות הרב המסדר עומד על רגליו בשעת גתינת הגט עד שימסר להאשה וב' העדים אחד לימין הרב המסדר ואחד לשמאלו. ואנחנו ואבותינו מעולם לא הנהגנו סדר כזה כי אם בתפלת יוה"כ שש"ץ עומד באמצע ואחד עומד לצד ימינו ואחד לשמאלו וכמ"ש מרן בסימן תרי"ט, ד אבל במסירת הגט אין כאן שום טעם לחומרות כאלה, וכל רבנו מסדרי הגיטין אשר ראינו וכן בכל ערי ספרד ומזרח ומערב למקומותם אשר שמענו ונדעם, מנהגם שהרב המסדר יושב במקום כבודו והבעל והאשה עומדים לפניו זה לנוכח זה ושני עדי המסירה סמוכים זה לזה עומדים מצד הבעל והאשה לראות סדר מסירת הגט מיד הבעל להאשה, וכולם בפני הרב המסדר והסופר אין לו לעמוד בפני הרב המסדר, זולת בעת השאלות ששואל אותו הרב המסדר על עניני כתיבת הגט ותו לא, והכי יותר נכון ועשה דכבוד תורה עדיף.

טו ספר התקנות; שער המפקד בשם פרי האדמה ח"ג דפ"ג ע"ב; ועיין זכור לאברהם ח"ג ס"ה אות ג'.

טז ספר התקנות; שער המפקד בשם פרי האדמה ח"ג דל"ב ע"ד. ובקנין הגוף הביא: „רבני ירושלם ת"ו לא נהגו להקפיד רק שיהיה הגט ארכו יתר על רחבו, גם בכללות הי"ב שיטין דהא ודאי אפילו לכתחילה אין להקפיד בזה לח"ש בולה דקל"ט שהעיד כן, ג"פ סימן כ"ז. ובהגהות העק"א כתב „בגט פשוט כתב ואם אינו כתוב י"ב שיטין אין לפסלו כלל ומותר לגרש בו לכתחילה ובמשפטי שמואל קכ"ג כתב ג"כ דאם לא כתב י"ב שיטין לא פסלו ובתמים דעים קי"ב כתב בשם הגאונים דאין כשרות ופסלות בכך והוי רק רמז בעלמא אבל אם יתיר או חסר לית לן בה".

יז ספר התקנות; שער המפקד בשם הג"פ סקכ"ו סקמ"ז; ג"מ סכ"ד אות ט"ז; פתחי תשובה.

יח ספר התקנות; שער המפקד בשם חיים שאל ח"א ל"ט; פתחי תשובה בשם התשב"ץ.

יט. ונוהגים לערות השיטין (הגה קכה, יח). בענין עירו דשיטות שכתב מור"ם בסקכ"ה, היינו שימשוך אות נ' וכ' עד שיטה שלמטה ממנה, וכן ראש הלמ"ד תהיה משוכה עד שיטה שלמעלה הימנה, הנה ראיתי כמה גיטין שנכתבו לפני כמה גדולים, שלא היו כותבים כלל מעורה.

כ. ואם כתב חוץ לשיטין יש אומרים דאפי' אות אחת שיצאה לחוץ פסול (הגה קכה, יד בשם ב"י בשם הגהות מיימוניות). אם הניחו חלק בצידה בסוף השיטה, כדי לכתוב ב' אותיות, יטיטו שם כזה H וכן נעשה מעשה כמה פעמים פעיה"ק ירושלם ת"ו.

כא. כותבים את הגט בכל כתב וכו', בין שהוא כתב ישראל כגון פרובינצאל (שו"ע קכו, א). יש מקומות בארצות המערב נוהגים לכתחילה לכתוב הגט בכתב פרובינצאל, גם אמרו לי ששלחו גט אחד בכתב פרובינצאל למוסרו פה בירושלם, ונמסר בפני בית דין מגדולי הדור ויש להם על מה שיסמוכו כי מדינא דגמרא הגט כשר בכל כתב.

כב. ונהגו לכתבו בלשון ארמית ובכתב אשורי (שו"ע קכו, א). חתימת העדים מנהג עיה"ק ירושלם ת"ו לחתום בכתב אשורית דוקא וראיתי גט אחד ששלחו מצפת ת"ו פה ירושלם והיו עדיו בכתב פרובינצאל ושמעתי שכן נוהגים לכתחילה (ג"פ סקכ"ו סק"ט, ועיין שם טעמם שנהגו לחתום בכתב פרובינצאל ועיין י"א שם הגהב"י אות י').

כג. וצריך להכיר שם האיש והאשה ושם אביהם (הגה קכ, ג). המנהג פשוט היכא דיש ספק בשם אבי המגרש והמתגרשת, לכתוב שם המגרש והמתגרשת בלבד, וכמ"ש הטור בסקכ"ט בשם הרא"ש וזמן הב"י שם בשם הרשב"א והכנה"ג שם בהגהב"י אות נ"ט, עי"ש דשרי אפילו לכתחילה. וראה באר היטב קכט, יג.

כד. בענין האנוסים שבאים לגרש ואינם זוכרים שם אביהם ביהדות, כתב מרן בתשובה דסגי בגט אחד בשמו דוקא, ולרווחא דמילתא יכתוב שם כנויו ויעלה במקום אביו עי"ש. ופה עיה"ק ירושלם ת"ו עשו מעשה בגט אנוס אחד לכתוב שמו וכנויו כמ"ש מרן, והכנוי הוא כנוי משפחת לופיס וכתבו יוסף המכונה לופיס, וכן עשו מעשה בגט אחר וכתבו יוסף המכונה פינסו. (ג"פ ק"ך סקח"י ובקכ"ט סקכ"ח, ג"מ סימן נ"ג אות יז וסימן נד אות ב').

כה. לפי זה היה ראוי לעשות כן, כשיש ספק בשם אבי המגרש, לכתוב שם המגרש וכנויו שיעלה הכנוי במקום שם אביו, אבל אין המנהג עכשיו כן, שכשיש ספק אין כותבים לא שם אביו ולא הכנוי (ג"מ סימן נד אות ב' ואות כג).

יט ארץ חיים; ספר התקנות; שער המפקד; מזבח אדמה; ובזכור לאברהם ח"ג דקכ"ב מפורש,, ומנהג ירושלים שלא לערות". ג"פ קכ"ה סקפ"ד; ג"מ בולה סכ"ו אות י"ז; פרי האדמה ח"ד די"א ע"ג; וראה באר היטב.

כ ספר התקנות; שער המפקד בשם מזבח אדמה דמ"ז ע"ב. וראה פתחי תשובה קכה, כה.

כא ארץ חיים; נהר מצרים; ספר התקנות; שער המפקד בשם הג"פ סקכ"ו סק"מ.

כב ספר התקנות; שער המפקד; נהר מצרים; גנוי חיים. ובארץ חיים מוסיף: ,,ובזמננו נוהגים גם פה עיה"ק צפת ת"ו שיחתמו העדים בגט בכתב אשורית דוקא".

כג—כה ספר התקנות; שער המפקד; וראה להלן סעיף ס"ג.

כו. ושם אביו נהגו לכתוב על פי עצמו (הגה קכ, ג). בירושלם ת"ו נוהגים לכתוב שם אבי הבעל על פי הבעל, ושם אבי האשה על פי האשה, ואם אין האשה שם כותבים שם אביה על פי הבעל.

כז. איש פלוני בן איש פלוני, ולא כתב עד, כשר. וכך היו נקיי הדעת שבירושלם עושים.

כח. אם שם המגרש כשם העד נוהגים בכל כיוצא בזה לשלש (ג"פ ס"ו אות ט'), והיכא דצריך לשלש, אינם מצריכים רבני ירושלם לשלש בפניהם, רק באחד מהם לשלש וסגי (פרי האדמה ח"א דס"ז ע"ד, חיים שאל ח"א דל"ב ע"א). ואם שם אבי המגרש כשם אבי המתגרשת, נעשה מעשה פעמים שלא לחוש לשלש בכה"ג שהכל יודעים בודאי, שאח אינו נושא אחותו (פרי האדמה ח"ג דנ"ה ע"ג, חיי"ש ס"ג דכ"ו ע"א). והוא הדין אם שם המגרש כשם אבי המתגרשת (פרי האדמה ח"א דס"ז ע"ד, מים שאל דכ"ז ע"ב).

כט. מומר אין לו לגרש בשם עכו"ם אלא בשם ישראל (קכט, ה). בגט מומר המנהג לכתוב שם דיהדות ולכלול שם גיות בוכל שום אחרון, כמו שכתב מור"ם בסימן קכט, ה (ג"פ סקכ"ה, ג"מ סנ"ז אות א').

ל. ביום ראש חודש יכתוב ביום ראשון לירח פלוני (שו"ע קכו, ד). כתב הג"פ סק"ו רואה אני בגוסס גט שנהגו לכתוב פעה"ק ירושלם ת"ו, כותבים מספר ימי החודש ומספר השנים בלי בית; ונראה לי דאין קפידא בדבר וכו'. וכתב מורינו הרב מוהר"ח מודעי בתשובות חיים לעולם אה"ע דל"ד אות ל"ב ול"ג ובספרו טיב גיטין ס"ד וסי"ב וסי"ד כי גם מנהג עיה"ק צפת ת"ו כן הוא, שאין מוסיפים בית לא במספר הימים ולא במספר השנים.

לא. ויכתוב בשנים מנין המרובה קודם, אבל בימים יכתוב מנין המועט קודם (הגה קכו, ה). המנהג פשוט לכתוב בימי החודש מנין המועט תחילה, ובשנים מנין המרובה תחילה, וכמו שכתב מור"ם קכה, ה.

לב. אם השנה מעוברת יכתוב באדר ראשון לירח אדר ראשון ובשני יכתוב לירח אדר השני (שו"ע קכו, ז). כתב הג"פ סקל"ג דבטור ולבוש ובשו"ת המבי"ט ח"ג גט, כתוב בשניהם בהא. אדר הראשון אדר השני, וכן צריך לכתוב לכתחילה בהא וכו'. וכן נראה דעת הח"מ והפר"ח, וכן כותבין פה עיה"ק צפת ת"ו.

כו ג"פ סק"ו דכ"ז סע"ב וסקי"ח דכ"ח ע"ב.

כו גיטין פ"ז וברש"י שם, „נקיי הדעת שלשונן קצרה, לא היו חותמים אלא פלוני בן פלוני“.

כח—כט שער המפקד; ספר התקנות; לחם שלמה.

ל מזבח אדמה ד"ל ע"ד עפ"י הרמב"ם דפוס ישן; ג"פ סקכ"ו סק"ו; ג"מ בולה סכ"ז אות כו; פרי חדש סק"ו; יד אהרן שם הגה"ט אות ז; פרי האדמה ח"ג דל"ד ע"א; ארץ חיים; שער המפקד; ספר התקנות. ובסדר הגט בקצרה מובא בשם הגר"ש סלנט לכתוב בב', כגון בשלשה לירח פלוני וכנהוג בכל אשכנז.

לא ספר התקנות; שער המפקד בשם ג"פ סקכ"ד וג"מ בולה סנ"ז אות לד וסכ"ט אות יו.

לב ארץ חיים שער המפקד; ובספר טיב גיטין סימן ו' וסימנים יא, יד וטו.

לג. מרחשון חד ו' (הגה קכו, ז). המנהג עיה"ק צפת ת"ו לכתוב מרחשון, וצריך לכתוב בתיבה אחת (ג"פ סקכ"ו סקל"ה ג"מ סכ"ח, י, פרי האדמה ח"א דע"ט ע"ג).
לד. המנהג בירושלם לכתוב ניסן מלא י', תמוז מלא ו', אלול מלא ו', תשרי בחד י', כסלו חסר י' בין ל' לו'. לבריאת עולם ולא העולם. למנין ב' אחת.

לה. יש נוסחי גיטין שכתוב בהם, איך אנא פלוני בן פלוני, ואינו מכוון, ויש ליהדר מלכתוב תיבת איך (שו"ע קכו, ח). ובעיה"ק אין כותבין איך אנא (ג"פ סמ"ד יא).

לו. יש נוסחאות שכתוב בהם ולא תריהון דאבהתיכי, ויש ליהדר מלכותבם (שו"ע קכו, ח). דאית לי ולאבהתי ולא תרי. יש כותבים גם כן ולא תריהון דאבהתי. ובעיה"ק ירושלם ת"ו לא נהגו לכתוב (ג"מ ס"ט וסס"ט). וכן אין כותבים בשם המתגרשת ולא תריהון דאבהתי.

לז. דיתיהויין, המנהג לכתוב די תיהויין ודי תיצביין בריוח קצת כלדהוא, שלא יהא נראה כתיבה אחת וגם לא כשתי תיבות ממש.

לח. ונהגו לכתוב בחמשה יודיין, די תיצביין, די תיהויין (שו"ע קכו, י). אנשי מזרח כותבים שתיים בגט מעשר עשר אותיות, ובני ארץ ישראל (שלש) מעשר עשר אותיות.
לט. פיטורין, מלא בב' יודיין (שו"ע קכו, יב) כך נהגו בירושלם (בין פ"ה לטי"ח ובין רי"ש לגו"ן).

מ. ונהגו לכתוב בגט תחילה שבוקין פטורין תירוכין, ואחר כך פש"ת, ואחר כך תש"פ (הגה קכו, יב). המנהג לכתוב תחילה שבקית פטריית תרוכית ואחר כך פטורין שבוקין תרוכין, ואחר כך תרוכין שבוקין פטורין, כמו שכתב הרמ"א בסקכ"ו סי"ב, ג"פ סקמ"ט, ואם השמיט הסופר ו' דושבקית, הוה עובדא והכשרנו בהסכמת ה"ה ח"ק מהר"י נבון ז"ל אב בי"ד, חיים שאל ח"ב סימן ט"ל אות ב'.

לג ספר התקנות ; שער המפקד. ובארץ חיים מוסיף : „ודלא כמנהג שלוניקי שכותבים חשון“ ; וראה בשדי חמד באריכות ; שו"ת חיים לעולם אה"ע סימן לד אות סז ; טיב גיטין סב.

לד—לו שער המפקד ; ספר התקנות ; לחם שלמה. וראה שו"ע קכו, כד ובהגה שם.

לז ספר התקנות ; שער המפקד בשם ג"פ סקכ"ו סקמ"ד.

לח החילוקים בין אנשי מזרח ובני ארץ ישראל עמוד 142 המסביר : „בנוסח הגט של בני בבל נמצאו שתי תיבות בנות עשר אותיות כל אחת ואילו לפי הנוסח והכתיב של בני ארץ ישראל נמצאו שלש תיבות כאלה. שתיים אותם שהיו גם לבני בבל ועוד אחת נוספת. שתי התיבות של בני בבל הם דיתיהויין ודיתיצביין, ואילו התיבה השלישית שהיתה רק לבני ארץ ישראל אינה ברורה“. וראה שערי צדק שער ב' סימן י"ב. אוצר הגאונים גיטין תס"ד המביא תשובה אחת בה נאמר „מדנחאי כתבין תרתין מילין מן עשר עשר אתון דיתיהויין דיתיצביין ובני ארעא דישראל מוסיפין דיתיהויין“.

לט לחם שלמה דקמ"ו ; אגרת שבוקין.

מ ספר התקנות ; שער המפקד ; ארץ חיים ; ובשו"ת הרלב"ח קל"ג נראה כי כן המנהג קדום בצפת ת"ו.

מא. צריך שלא יהא בשיטה האחרונה וכו' אלא כדת משה וישראל לבד (שו"ע קכו, יח) שלשה תיבות אלה שצריך לכתבם בשיטה אחת, מנהג עיה"ק ירושלם ת"ו להאריך ה' אותיות אלו נגד כל השיטה, והם דתהר"ל (ג"מ ספ"ג אות ה') ומזהירים שלא יאריך בשאר האותיות כמש"א לפי שמפסיד צורתו.

מב. אייר יש לכתבו בשני יודי"ן (שו"ע קכו, כג). המנהג לכתוב אייר בשני יודי"ן כמו שכתב מרן ז"ל בסקכ"ו סכ"ג.

מג. למנין שאנו מונין במתא (הגה קכו, כז). למנין שאנו מונין כאן, כן הוא מנהג עי"ק לכתוב.

מד. נהגו לכתוב פלוני בן פלוני ולא בר פלוני ואם כתב בר הגט כשר (הגה קכו, ל). בן פ' כן הוא מנהג ירושלם ת"ו ובמצרים נוהגים לכתוב בר פ' ברת פ'.

מה. בנפשיכי נהגו לכתוב בב' יודי"ן (שו"ע קכו, לו). ושלטאה בנפשיכי מנהג ירושלם ת"ו לכתוב בנפשיכי בשני יודי"ן, אחת בין שי"ן לכ"ף ואחת בסוף התיבה (ג"נ רס"י ע"ג) ואם דילג י' ראשונה כשר.

מא ספר התקנות ושער המפקד בשם ג"פ סקכ"ו סקנ"ח.

מב ספר התקנות ושער המפקד בשם ג"פ ססל"ה; ג"מ ס"ב אות י' וסכ"ח אות ג'; ובגנזי חיים כתב: "המנהג פשוט לכתוב לכתחילה אייר בב' יודי"ן כמו שכתב מרן סכ"ג והגם דאין כותבין גט באייר אלא מדוחק השעה בלבד כי ענין זה הוי דוחק השעה שהשליח נחפז ללכת. עוד בה כי כבר נתפשט המנהג לכתוב גט באייר אף שלא מדוחק השעה; וראה שדי חמד מערכת גט באריכות; ובהגה קכו, ז כתב "אייר בשני יודי"ן ואם כתב בחד יו"ד פסול אם לא בשעת הדחק ויש נמנעים מליתן גט באייר אך במקום הדחק נותנים וכותבים בב' יודי"ן".

מג ספר התקנות ושער המפקד בשם ג"פ סקכ"ו סקע"ו וסקכ"ח סק"ב. ואם דילג תיבת כאן עיי"ש ועיין יד אהרן שם הגהט"ו אות י'; ג"מ סל"ג אות ה'; גנזי חיים; ארץ חיים המוסיף, "וכן נוהגים בצפת".

מד ספר התקנות ושער המפקד בשם ג"פ סקכ"ו סקפ"ט; ג"מ סנ"ז, ד; גנזי חיים.

מה ספר התקנות בשם ג"פ סקכ"ו סקצ"ב; יד אהרן שם הגב"י אות סג; וזכרונות אליהו בשם מזבח אדמה דמ"ח ע"א; ויקרא אברהם בשדה מגרש י"א; ראש משביר חיו"ד מ"ח ע"ב; נהר מצרים; שער המפקד; גנזי חיים; לחם שלמה; שדי חמד מערכת גט.

ובתשובות מהר"ם גלנטי י' י"ט וקכ"ד ובתשובה י"ט כותב: "שנוהגים בצפת ביו"ד אחד"; ובאגרת שבוקין שאף מנהג טבריה ביו"ד אחד. ובארץ חיים מוסיף: "וכתב מוריני הרב מוהר"מ גלנטי תשובה סימן י"ט וז"ל: והנה מוריני הרב ז"ל כתב בספרו בפסק הלכה בשני יודין. ובחייו אמרתי לו שנוהגים פה צפת ת"ו ביו"ד אחת ושתק וקיבל שלא ישנו מהמנהג עכ"ל. גם בסימן ו' ובסימן קכד כתב שבחי מרן ז"ל כל הסופרים זקני סופרי הדיינים כתבו בנפשיכי ביו"ד אחת, כיון שכך היה המנהג הקדמון פה צפת ת"ו, ולא שינו המנהג, ומרן ז"ל גופיה אמר לו הס שלא להזכיר לשנות אלא יעשו כמו שנוהגים שלא להוציא לעז על גיטין הראשונים חלילה ע"ש. ועיין תשובות חיים שאל ח"ב סימן לה אות ב'. גם בתשובת מוריני הרב מוהרימ"ט ח"א סימן פ"ו כתוב כי מנהג ארץ ישראל לכתוב בנפשיכי ביו"ד אחת. והנה הג"פ סקצ"ב כתב, שנוהגים בעיה"ק ירושלים ת"ו לכתוב בנפשיכי בשני יודין. גם פה עיה"ק צפת ת"ו נוהגים האידנא לכתוב בשני יודין. ומצאתי להגאון מוהר"ף ז"ל בספר גנזי חיים אות ג' בקונטרס מערכת הגיטין סימן כג, בהא דנפשיכי שכתב שהגם דלכתחילה אין לשנות וכנו"ל, מ"מ אם שינו המנהג בלי מחלוקת אגשי העיר לית לן בה ע"ש. וכבר מצינו בכמה פרטים בכתובת הגט ששינו

מז. נוסח הגט הנהוג בירושלם לפי שער המפקד:

ברביעי בשבת, שלשה ימים לירח כסלו שנת חמשת אלפים ושש מאות ושבעים
ושלש לבריאת עולם למנין שאנו מונים כאן במתא ירושלם דיתבא על מי שלח ועל מי
בורות אנא פ' בן פ' העומד היום בירושלם הנזכרת וכל שום אחרון וחניכה דאית לי
ולאבהתי ולאיתי צביתי ברעות נפשי בדלא אניסנא ושבקית ופטריית ותרוכית יתיכי
ליכי אנת אנתתי פ' בת פ' העומדת היום בירושלם הנזכרת וכל שום אחרון וחניכה דאית
ליכי ולאבהתי וליאתריכי דהוית אנתתי מן קדמת דנא וכדן פטריית ושבקית ותרוכית
ייתיכי ליכי דיתהוויין רשאה ושלטאה בנפשיכי למיהך להתנסבא לכל גבר דיתצביין
ואנש לא ימחה בידיכי מן שמי מן יומא דנן ולעלם.

והרי את מותרת לכל אדם

ודן די יהוי ליכי מגאי ספר תרוכין ואגרת שבוקין וגט פיטורין.

כדת משה וישראל

יעקב בן יצחק עד

שלמה בן דוד עד.

מז. נוסח הגט הנהוג פעה"ק צפת ת"ו:

ברביעי בשבת ששה עשר יום לירח סיון שנת חמשת אלפים ושש מאות וששים
לבריאת עולם למנין שאנו מונים כאן במתא צפת דעל נהר דולבאי יתבא וממימי מעינות
מסתפקא אנא פב"פ העומד היום במתא צפת הנזכרת וכל שום אחרון וחניכא דאית לי
ולאבהתי ולאיתי צביתי ברעות נפשי בדלא אניסנא ושבקית ופטריית ותרוכית יתיכי
ליכי אנת אנתתי פב"פ העומדת היום במתא צפת הנזכרת וכל שום אחרון וחניכא דאית
ליכי ולאבהתי וליאתריכי דהוית אנתתי מן קדמת דנא וכדו פטריית ושבקית ותרוכית
ייתיכי ליכי דיתהוויין רשאה ושלטאה בנפשיכי למהך להתנסבא לכל גבר דיתצביין
ואנש לא ימחה בידיכי מן שמי מן יומא דנן ולעלם והרי את מותרת לכל אדם ודן די
יהוי ליכי מגאי ספר תרוכין ואגרת שבוקין וגט פטורין כדת משה וישראל.

מח. ולאבהתי ולאיתי צביתי, יש מקום שאין כותבים ולאיתי צביתי, והטעם כיון שכבר כתוב
העומדת היום במתא פ', והוא מקום הבעל הנזכר שם, ושם אמר ולאיתי סגי בהכי.
ואדרבא אם כותב כן יש במשמעות לטעות דאתרא דידא אחרינא הוא ומנהג ירושלם
לכותבו (ג"מ סמ"ט אות ה' פרי האדמה ח"ג דף ל"ה ע"ב) ואם השמיט הסופר תיבת לכן,
הוה עובדא והסכימו רבני ירושלם לכתוב גט אחר, כיון שעדיין לא ניתן הגט ולא היה
שעת הדחק (ח"י ש"ס"ט וכן כתב ה"פרי חדש" סקכ"ה סקל"ט).

בירושלם ת"ו מנהגם הקדום עיין גט מקושר למהר"מ בולה ריש סימן נב וריש סימן סד ובגט
מקושר למהר"י גבון סימן קכו סקל"ד וסימן קכט סקל"ז וסקמ"ד ובתשובות חיים ושלום למהר"ח"ף
הנ"ל ח"א סימן ל"ד.

מז ועיין על נוסח הגט בירושלם בג"פ קכ"ו ססקל"ה וגנוזי חיים אות ג' סמ"ז.

מז ארץ חיים.

מח ספר התקנות; זכרונות אליהו הכותב: "המנהג בחברון לכתוב ואירע שהסופר השמיט
ולאיתי ומהר"ו הגט לתת אותו כיון שיש מקומות שנוהגים שלא לכתבו לכתחילה";
כן מובא בשער המפקד ובגנוזי חיים.

מט. יתיכי ליכי אנת פב"פ. מנהג ירושלם ת"ו שלא לכתוב אנת אנתתי פב"פ בהזכרת שם האשה, רק אנת פב"פ, ולבסוף כותבים דהוית אנתתי וכו', כן כתב הרב ג"פ בסקכ"ו סקפ"ט. אמנם עכשיו המנהג פעה"ק ירושלם לכותבו, וכן ראיתי בגיטין שבאו מקושטאנטינא ושאלוניקי ומצרים (ג"מ סס"ד אות א' ועיין יד אהרן שם הגהט"ו אות יח).

ג. דיתבא על מי שלח ועל מי בורות, ואין כותבים דיתבא על נהר שלח לפי שהוא קטן, וכן בלשון הכתוב ובלשון חכמים נקרא מי שלח, ומי שלח זה הוא גיחון והיה נחל שוטף בימי חזקיהו, וגיחון זה הוא נקרא שלח, כמ"ש רש"י פ"ק דברכות דף י', ולמה אין כותבין דיתבא על מי גיחון שלא יהא נראה שהיא עיר אחרת דיתבא על גיחון הנהר האחד מד' נהרות, וכותבים שלח חסר יו"ד אחר השין, וחסר ו' אחר הלמד כלשון הכתוב בישעיה (ג"פ סקכ"ח סקל"ז ועיין פרי האדמה ח"ג דף ל"ג וג"מ סל"ו אות מ' וס"מ אות א"ב) וגם אין כותבים וממימי בורות מסתפקא, רק דיתבא על מי שלח ועל מי בורות (ג"פ שם סקמ"ח ג"מ סל"ז אות ח').

נא. במתא ירושלם, כן המנהג לכתוב ולא בירושלם מתא (ג"פ סקכ"ח סקכ"ד סל"ד אות יד). ומה שאינם חוששים לכתוב גם שם ציון, אע"ג דמקצת בני אדם קוראים אותו ציון, וכותבים באגרותיהם מציון ת"ו, היינו דשם ירושלם עיקר ושגור בפי הכל, ושם

מט ספר התקנות; ארץ חיים; שער המפקד; גנזי חיים; שמור שארית דף ח' ע"א; ובחיים לעולם דף מ"ג ע"ג. ובטיב גיטין י"ב כותב כי מנהג צפת לכתוב אנת אנתתי פלוגית וראה בשדי חמד מע' גט, ובג"פ סקמ"א ולקמן סימן קכ"ח סקט"ו הביא תשובת הרלב"ח סימן קכ"ט ששלחו גט מעיה"ק צפת"ו לעיה"ק ירושת"ו ונכתב בו אנת אנתתי פלוגית.

ג ספר התקנות; ארצות החיים להר"ח פאלאג'י; פרי האדמה די"א ע"ג; שער המפקד; ויקרא אברהם דצ"ג ע"ד; ובשו"ע קכח, ו כתוב: „אם העיר יושבת על הנהר אין לכתוב לא בארות ולא מעינות כי אם הנהר". וכתב בהגה „ויש חולקים וס"ל דיש לכתוב כל סיפוקי העיר וכן נוהגים" וכו'. וכתב בארץ חיים: „כתב הג"פ לעיל דף נא כי מה שלא הצריך מרן ז"ל בתשובות אה"ע דיני גיטין סימן א להזכיר בטופס הגט שבטבריה ת"ו את חמי טבריה, וכדברי מור"ם ז"ל בהגה סעיף ד' היינו משום דאזיל לשיטתו בסעיף זה לענין כתיבת כל סיפוקי העיר ע"ש, ועיין חתם סופר אה"ע ח"ב סוף סימן קי"ח. והנה הג"פ בסעיף זה סקנ"ג האריך ליתן טעם על מה שנוהגים בעיה"ק ירושלם לכתוב בגט דיתבא על מי שלח ועל מי בורות. וכתב עוד דאפשר שהמנהג מיוסד על פי המנהג שהביא מור"ם ז"ל בהגה דנוהגים לכתוב כל סיפוקי העיר כנו"ל ועל פי זה כתב שם כמה טעמים על מה שאין נוהגים בירושלם להזכיר מעינות ג"כ ע"ש. ועיין לעיל סעיף ד' ד"ה דיתבא וכו' וד"ה ועיר וכו' דנוהגים פה צפת ת"ו לכתוב סיפוקי העיר מלבד הנהר. ואפשר לומר על פי מה שהצריך בתשובות בגדי כהונה אה"ע סימן כ"ח בעיר ששמה כשם עיר אחרת להזכיר שני סימנים, וכתב דסגי בסימן דנהר לסימן אחד וסימן דמעינות לסימן שני ע"ש (ועיין תשובות נודע ביהודה מהדו"ת אה"ע סימן קטז). וכיון דיש עוד שתי עיירות ששמן צפת וכמו שכתבתי לעיל סעיף ד', לכן נהגו כנו"ל; וראה בפאת השלחן פרק ב' סעיף כז, ובהערות שם.

גא ספר התקנות; שער המפקד; ויקרא אברהם דצ"ה ע"ב. ובענין כתיבת ירושלם בלי יו"ד ראה פרי האדמה ח"ג דל"ג; ג"מ למהר"ם בן חביב קכו בנוסח הגט ובשומר ציון הנאמן אלטונא תרי"ג עדותו של רבי יצחק פראג בענין זה; וראה בג"פ סקכ"ה ובג"מ סג"ט כ', „בריש הגט כשכותבים למנין שאנו מונין במתא ירושלם אינו כותב וכל שום דאית לה וכשכותב אח"כ אנא פלוני העומד היום בירושלם הנזכרת כותבים וכל שום דאית לי ולא תרי".

ציון בכלל בוכל שום. ומטעם זה אין כותבים שם עיר קוד"ש, כמו שקוראים אותו הגויים ויאודים המסתעריים, (שם סקכ"ו וג"מ ס"ל אות א') ושם ירושלם כותבים חסר יו"ד (שדה הארץ סי"ד פרי האדמה ח"ג דף ל"ג ע"ב).

נב. יש תופסי גיטין שכותבים סימני העיר שלש פעמים, גבי הזמן וגבי מקום האיש וגבי מקום האשה. אמנם מנהגנו לכתוב סימני העיר דוקא אצל הזמן, וכן ראיתי הרבה תופסי גיטין עשויים לפני רבני הספרדים בשאר עיירות נהרא גהרא ופשטיה (ג"פ סקכ"ח סקל"ד, יד אהרן סקכ"ז אות ט"ל, ג"מ סנ"ח אות י"ג). אם הבעל נחפז ללכת ואינו יכול להמתין עד שיכתוב הגט, לא יכתבו בו העומד היום ולא העומדת היום, וראיתי נוסח אחד בגט כזה שדילג תיבת היום לבד, וכתבו העומד במתא פ', וכן נעשה מעשה (הלק"ט דס"ה ע"ד, ועיין פרי האדמה ח"ד דף י"ג ע"א ומזבח אדמה דף לא ע"א).

נג. וכשאין כותבים שם אביו כשכותב וכל שום אחרן דאית לך, אין לכתוב ולאבהתי, כיון דאינו מזכיר שם אביו בגט, וכן ראיתי גדולי הדור נוהגים פעיה"ק ירושלם ת"ו. ופעם אחד אירע שכתבו גט אחד לבן אנוס אחד בשמו וכנויו, וטעה הסופר וכתב בוכל שום ולאבהתי, והכשירהו ונתנוהו ליד הרב מאחר שבטופסי גיטין הראשונים ראינו, שהיו כותבים ולארתיהון דאבהתי, אף על גב שלא הזכיר דירת אביו (ג"פ סקכ"ו סקל"ח ג"מ סנ"ט אות ח' ט' חיים שאל ח"א סט"ל אות יג).

נד. בעיה"ק טבריה ת"ו כותבים "מתא טבריה שבעמק, דעל כיף דטבריה יתבא, וממימי הים הנז' מסתפקא".

נה. בעיה"ק חברון כותבים: "מתא חברון דאצל מערת המכפלה יתבא וממימי מעינות".

נו. בצפת את"ל כותבים: "מתא צפת דעל נהר דולבאי יתבא וממימי מעינות".

נב. אגרת שבוקין. שער המפקד; ספר התקנות.

נג. ספר התקנות; שער המפקד.

נד. ארצות החיים להר"ח פאלאג'י; ובטבור הארץ להר"מ קליערס ד"ד כתב כי נוהגים לכתוב בגט שם טבריה בהא בסוף.

נה-ו. ארצות החיים להר"ח פלאג'י. ובשו"ע קכ"ח, ד כתוב: „אין צריך לכתוב שם הנהר אבל נהגו לכתבו". וכתב בארץ חיים: „כתוב בתשובות הלק"ט בקונטרס הגיטין בסדר שמות עיירות ונהרות שבסוף הספר דע"א כי בצפת ת"ו כותבים בגט צפת שבגליל העליון דעל נהר דולבאי יתבא עכ"ל. וכ"כ הגאון רבי מיכל בברכות המים סוף אות קיח בליקוטי שמות עיירות דמ"ז ע"ג (ולשונו שם מגומגם, ובפרט מה שכתב שם הנהר דולבאי הוא ט"ס כי שמו הוא דולבאי כמ"ש בהלק"ט ואפשר שנקרא כן על שם גלגלי הריחים שעל הנהר שגלגל הוא דולא"ב בלשון ערבי). גם מדברי מורינו הרב המבי"ט ח"א סימן רט"ו שהבאתי לעיל סעיף א' שכתב דבירושלם וחברון ידוע שאין להם נהר וכו' מוכח דבצפת ת"ו מזכירים נהר בגט וכ"כ הרב מוהר"מ בולה בספר גט מקושר סימן לו והרב פאת השולחן סוף סימן ב' והרב ויקרא אברהם בקונטרס שדה מגרש אות ו' דבצפת ת"ו כותבים בגט צפת דעל נהר דולבאי יתבא. וכתב הג"פ סקל"ד דבירושלם ת"ו אין כותבים סימני העיר דיתבא על מי שלח וכו' רק בתחילת הגט אצל הזמן אבל אחר כך גבי עמידת האיש כותבין העומד היום

נז. מלה הנזכרת בעיה"ק ירושלם ת"ו נהגו לכתבה, וכן הוא מנהג שלוניקי.

נח. העומד היום, העומד מלא בו, כן הוא בכל מקומות עיה"ק ירושלם.

נט. רמלה היא עיר אחת רחוקה מירושלם דרך יום אחד והיא סמוכה ללוד, וזה כמה שנים הלכנו שם בורחים מחמת אימת המושל בירושלם, ונודמן באותו פרק לכתוב גט אחד, ונמצאו שם שני גדולי הדור הרבנים כמוהר"א בן חנניה וכמוהר"ר יהודה ג'ארפי והם היו מסדרי הגט, וכתבו שם העיר רמלה ולא כתבו שם גת שהיא כתוב בנביאים, וכן קוראים אותה מקצת בני עמנו, טעמייהו ודאי משום דשם רמלה מפורסם יותר וכו' וכשקוראים אותה רמל"י בי' לבסוף, ואף על פי כן לא כתבו רק רמלה בהא לבסוף, משום דרובא דאינשי קוראים לה רמלה בה' בסוף.

ס. בעיר אלקאהארא לא נהגו לכתוב כאן ולא הנזכרת, הנה לענין מלת "כאן" מנהגנו כמנהג עיה"ק שאין כותבים "כאן", לא בשם האיש ולא בשם האשה.

סא. וכל שום אחרון וחניכה מנהג עיה"ק ירושלם ת"ו לכתוב חניכה בה' (ג"מ סוף סג"ט ועיין יד אהרן סקכ"ו הגהט"ו אות כ').

סב. מנהגנו הפשוט שלא לכתוב כנוי משפחה, אמנם כשיש למגרש עצמו כגון ג'ליבי מירקאדו וכיוצא, כותבין פלוני המכונה פ' וכל שום וכו' (ג"פ סקכ"ט סקמ"ד וסקק"י).

בירושלם הנזכרת, וכן עמידת האשה כותבים העומדת היום בירושלם הנזכרת וכו' ע"ש, וכן נוהגים פה עיה"ק צפת ת"ז וכתב הרב ויקרא אברהם בקונטרס הנ"ל אות ט' דהרב כמוהר"א אנהורי (אב"ד צפת ת"ו) פיסל גט אחד ששכח הסופר לכתוב הנזכרת אך בתשובות ראש משביר אה"ע סימן ל"ד מכשיר בזה".

נז-ח נהר מצרים.

נט ג"פ דפ"ז ע"א.

ס נהר מצרים; לחם שלמה דקמ"ה ע"ב.

סא ספר התקנות; ובזכרונות אליהו כתוב כי בחבת"ו, כותבים אותה באלף ואם שינה כשר"; ועיין מהר"ם פאדבה סימן י'; מזבח אדמה דע"ח ע"ב; בני בנימין ח"א סימן ד'; נהר מצרים; שער המפקד; ויקרא אברהם דצ"ה ע"ב; גנוי חיים דל"א; אגרת שבוקין; לחם שלמה; שדי חמד מערכת גט; ובארץ חיים כתוב: "עין דרכי משה בסוף הסימן אות כח ובכנה"ג לעיל סימן קכו הגה"ט אות יז ותשובות דבר שמואל אברהם סוף סימן רלב ותשובות שער אפרים סימן קט לענין כתיבת וחניכא אם באלף בסוף או בהא בסוף. וכתב מהר"י גבון בספרו ג"מ לעיל קכו סקל"ד שבזמן קדום היו נוהגים בירושלם ת"ז לכתוב באלף בסוף, אך בזמן הרב מוהר"א יצחקי ז"ל שינו מנהגם ונהגו לכתוב בהא בסוף. ופה עיה"ק צפת נהגין לכתוב באלף בסוף". וראה במזבח אדמה דמ"ח ע"ב ובלחם שלמה כ', תיבת מותבה כותבים בה' בסוף וכן כותבים בקושטא ובאיזמיר אבל בירושלם כותבים באלף בסוף. וכן כי בירושלם כותבים דמתקריא במקום דמתקריא דנהוג במקומות אחרים; ובג"מ ס"א אות ה' כתוב: מקדמת דנא בירושלם כותבים דנא באלף ולא כבמקומות אחרים שכותבים בהא".

סב ספר התקנות; שער המפקד. ובארץ חיים כתוב: "כתב הג"פ בספרו עזרת נשים בשמות אנשים אות מ' וז"ל: דע דראיתי רבים בצפת ת"ז דקרו להו מורינא ושאלתי על מהות השם, ואמרו דמי שנולד אחר שמת אביו או קרוב אחר, קורים אותו בשעת המילה כשם המת, וכשמתגדל הנער קרו ליה מורינא מפני עגמת גפשו שלא להזכיר שם המת כל שעה, וכן לבת שמתה אמה

סג. המנהג שלא לכתוב כנוי אבי המגרש ואבי המתגרשת, והטעם נראה לי שחוששים שמא לא יכתוב הכנוי כתקונו, וגרע טפי דהו"ל שינה שמו, דהגט בטל, ועל כן נהגו לכתוב עיקר השם עם בוכל שום אחרון בלבד (ג"פ סקכ"ט סקמ"ד ג"מ ריש סג"ו). ומה שכתב שהמנהג שלא לכתוב כנוי דאב, היינו כשיש איזה פקפוק בס' כתיבתו, שהרי כמה פעמים כשהייתי עומד ומשמש לפני רבותי, ראיתי שהיו כותבים כנויים דאבי המגרש והמתגרשת רק כשהיו מסופקים בכנוי איך יכתבו, אפילו ספק כלדהוא, היו מצווים להסופר שלא יכתוב הכנוי, ועיני ראו מעשים כאלה רבות, ואם כן בכנוי שהוא ברור כשמש כותבים.

מורי הרה"ק

סד. לא נהגו לכתוב בגט לא כהן ולא לוי (קכט, יט). המנהג בארץ ישראל שלא לכתוב כנוי כהן ולוי, וכן היה מנהג עיה"ק ירושלם ת"ו גם כן. ברם בזמן הרב מ"ח כמחר"ר

המחבר

כשילדתה או שמת לה קרובה אחר קרו לה בשעת העריסה כשם האשה המתה, וכשמתגדלת הנערה קרו לה מורינא מפני עגמת נפש, שלא להזכיר שם האשה המתה כל שעה, והוקבע להם שם זה של מורינא לבן ומורינא לבת עד שכמעט אינו ניכר וידוע אם עיקר שמו אברהם או יצחק לבן, או שרה ורבקה לבת, ואין מכירים רק שם מורינא ומורינא בכי האי גוונא יכתבו בגט אברהם המכונה מורינא שרה המכונה מורינא.

מורי הרה"ק

עוד כתב שם באות ב' ראיתי בא"י ומצרים אנשים רבים דקרו להו בכור וכמעט שאינו ניכר להם שם העצם ואין קורים אותם בשם העצם רק כשעולים לתורה, בכי האי גוונא נראה לי דיכתבו בגט אברהם המכונה בכור כמ"ש מרן ז"ל בסימן קכט, יז דכל חניכא כותבים המכונה אף שהוא בלשון עברי עכ"ל. ובאות מ' דיני מכונה ובספרו ג"פ סימן זה כתב ג"כ כי כן צריך לכתוב לפי דעת מרן ז"ל, וכן כתב מורינא הרב מוהר"ח מודעי בתשובת חיים לעולם אה"ע סימן לד אות ל' ואות סט. ובספרו טיב גיטין סוף אות טז. והרב מהר"י גבון בספרו גט מקושר ד"ק ע"ג, והרב קול אליהו ח"ב בקונטרס מחנה ישראל סימן פז. וכתוב בגט מקושר שם ובלחם שלמה דקנ"ח ריש ע"ב כי כן נוהגים בירושלים ת"ו ובמתנה ישראל שם כתב כי כן מנהג א"י.

סג ספר התקנות בשם אדמת קודש ח"א סס"י מט ; שער המפקד ; לחם שלמה ; ובשו"ע קכט, ט כתוב „אם לא הזכיר שם אבי האיש או שם אבי האשה כשר". וכתוב בארץ חיים : „כתבו האחרונים דאם מסופקים בשם אבי המגרש או שם אבי המתגרשת כותבים שם המגרש והמתגרשת בלבד, ועיין פת"ש סק"ך משם הבגדי כהונה דבמקומות שכותבים וכל שום וכו' היכא דהוא הכרח להשמיט שם האב אם לא יכתבו ולאבהתי וכו', וכתב הרב מהר"י גבון בגט מקושר דצ"ז ודק"ג דבעיה"ק ירושלם ת"ו שלא נהגו לכתוב שני גיטין, בודאי יש לכתוב גט אחד בשם המגרש והמתגרשת בלבד, וכן נעשה מעשה בירושלם ת"ו שנפל ספק בשמות אבי המגרש והמתגרשת איך היו, וכתבו שם המגרש והמתגרשת בלבד. ומיהו בודאי צריך להשתדל לידע שמות האבות על מתכונתם כדי לכותבם בגט, אכן היכא דלא אפשר לברר כדיעבד דמי, ולכ"ע בדיעבד אינו מעכב אם לא נכתבו שמות האבות כלל מה שאין כן אם נכתבו בשנוי.

ובספרו נחפה בכסף ח"ב אה"ע סימן ו' כתב דמעשה היה בירושלם שהשמיטו שם אבי האשה מטעם הנ"ל, ודילגו תיבת ולאבהתיכי. גם מורינא הרב מוהר"ח מודעי בספרו טיב גיטין סימן ה' וסוף סימן ט"ו כתב שעשו מעשה פה עיה"ק צפת ת"ו להשמיט שם אבי האשה משום דלא הוברר שמו, ודילגו תיבת ולאבהתיכי. וכתב עוד מהר"י גבון בגט מקושר דצ"ז הנ"ל כי בא"י שאין כותבים שני גיטין היכא שיש ספק בכנוי שם האבות, אין לכתוב הכינוי, דהכי עדיף טפי ממה שיכתבו הכנוי ; וראה לעיל סעיפים כג—כה.

סד ספר התקנות ; שער המפקד ; ארץ חיים ; ויקרא אברהם דק"ב ע"ג ; נהר מצרים ; משא חיים ל"ב ; שדי חמד גט סימן א' וט"ו.

ובארץ חיים כתוב : „וכן כתב מורינא הרב המב"ס ח"ג סימן נ"ט וז"ל אנחנו נוהגים שלא לכתוב

יעקב ישראל חאגיו ז"ל כשהיה הוא ממונה על גיטי נשים, כתב בשנים ושלשה גיטין כנוי כהן ולוי (ג"פ סקכ"ט סקל"ו). וכבר חזר הדבר לקדמותו שלא לכתוב כנוי כהן ולוי (ג"מ ריש סנ"ט).

סה. בגט גר כותבים פלוני בן אברהם אבינו (קכ"ט, כ). ואם המגרש או המתגרשת גר שכותבים בן או בת אברהם אבינו, כותבים בוכל שום ולאבהתי.

סו. במי שהיו לו שני שמות ונשתקע ממנו השם הא', בכה"ג מנהג בי"ד מסדרי הגט לכתוב פ' דאתקריאת פ'. (ג"פ סקכ"ט סקפ"ג וסקצ"ו ג"מ סמ"ז אות כ"ב פרי האדמה ח"א דף ע"ב ע"א וח"ד דף י"ב). ואם אירע שכתב הסופר דאתקריאת ביווד בין אלף לתיו, כשר לכתחילה (פרי האדמה ח"א דף פ' ע"א).

סז. כנוי שנשתקע כגון שהיה בכור, ואין שום אחד שיקראהו בשם זה, עשו מעשה רבני ירושלם והשמיטו אותו, כמובא בספר הוראה דבית דין בשם בכור.

סח. בשם גיסים, הסכמת רבני ירושלם לכתוב גסים בלי יוד בין נון לסמך, כמו שכתב בספר עזרת נשים דף י"ג, ואם חותם ביו"ד אין משגיחים בו.

סט. לענין המשפחות שאין להם כנוי משפחה, אלא מצרפים שמו עם שם האב, כגון מוהר"ש ז"ל, דשמו חיים שבתי ובנו נקרא משה חיים, עשו מעשה פעה"ק ירושלם לכתוב דוקא פב"פ, כגון משה בן חיים ודלא כהוראת הג"פ סקס"ג.

ע. כשיש ספק בשמות אם יש ללמוד מכתובתה אם לאו. עיין דברי אמת להר' המופלא מוהר"י בכר דוד בקונטרס דק"ה א' שהוכיח דאין ראייה מכתובתה מהשם הכתוב שם, והביא ראייה ממעשה רב בעי"ק ירושלם ת"ו גדולי הדור והביאו הרב ג"פ דק"ה ב' באשה אחת שהיו קורים לה גי'מה, ובכתובתה היה כתוב שמחה, ולא השגיחו כלל בכתובתה

לא כהן ולא לוי אלא פב"פ עכ"ל, ומור"ם לעיל סעיף ז' כתב דכותבים כהן או לוי וכו'. וכן נוהגים בשאלוניק וקושטאנטינא ובכמה מקומות וכמ"ש בספר שמות הגיטין אות ד' וכתב שם דדברי מרן ז"ל והמבי"ט ז"ל אין ספק דנאמרו לארץ הצבי, וכמ"ש מהר"א ששון סוף סימן כ"ב והעיר הגר"א ולדנברג כי אצל האשכנזים המנהג בירושלם כבכל המקומות כן להזכיר כהן או לוי והוא לעיכובא.

סה ספר התקנות בשם פרי האדמה ח"א דע"ט ע"ב; שער המפקד; והעיר הגר"ע יוסף כי יותר גכון שלא לכתבו, וכן נהגו פעה"ק ירושלם ת"ו. וראה בשו"ת יביע אומר ח"ד חאה"ע סימן י"ד.

סו ספר התקנות.

סז אגרת שבוקין.

סח ספר התקנות בשם פרי האדמה דפ"ט ע"ב.

סט ספר התקנות; שער המפקד בשם הרב מהר"י הכהן בתשובות בתי כהונה ח"ב סימן ל"ז והרב מהר"י גבון בספר גט מקושר דצ"ט וכתב בארץ חיים, וכתב מורנו הרב מוהר"ח מודעי בספרו טיב גיטין סימן ו' וסימן כ"ח ובתשובות חיים לעולם אה"ע סימן ל"ד אות מ' דהוא ז"ל עשה מעשה פה עיה"ק צפת ת"ו כהוראת הג"פ, ואחר כך ראה שהאחרונים חולקים על זה.

ע-עב ספר התקנות; שער המפקד; קנין הגוף.

וכתבו ג'ימה, עיין חיי"ש ח"א סל"ז דשדי נרגא דאין ממעשה זה ראייה עיי"ש, והוא ז"ל עשה מעשה ללמוד מס' כתובה לסניף בהסכמת גדולי בעלי הוראה עיי"ש, ועיין בסל"ח ל"ה ובח"ב סמ"ד, ועיין לח"ש דקנ"ד, ג, ועיין זכור לאברהם ח"ג בס' הגט אות ש'.

עא. בני ארצות המערב וכל האנשים שבמלכות ארץ ישראל ומצרים, המדברים וכותבים בלשון ערבי, אין כותבים אלף במקום תנועת הפתח, וכן כתב מהרי"ט בשם ג'אמילא וז"ל אין לכתוב אלף בין גימל למם לפי שהוא לשון ערבי, ופירושו גמול מאת ה', ויש לכתבו חסר אלף, היוד אחר המם, אעפ"י שבלשונם לא יכתבו יוד בין מם ללמד, מכל מקום לתקן המלה נכון לכתבה. אמנם המנהג נתפשט בין הספרדים לכתוב שם ג'אמילה באלף, ברם המדברים בלשון ערבי כותבים ג'אמילה חסר אלף, וכן כותבים קמר חסר אלף אחר הק' ואחר המ"ם, נהרא נהרא ופשטיה (ג"פ סקכ"ט סקכ"ה פרי האדמה ח"א דס"ח ע"ג ודפ"ג ע"ד וח"ג דל"ה ע"א).

עב. בשם שבתיה, העיקר לכתוב בהא לבסוף, שהשם נגזר משם שבת, והכי נהיגי בעיה"ק ירושלם וכן בשם שבתולה (חיים שאל ח"א סל"ח אות מז).

עג. העומדת היום בירושלם הנזכרת. המנהג בעיר הקודש כששולחים גט מחוץ לעיר לכתוב בכל מקום שאת עומדת (ג"פ סקכ"ו סקמ"א וסקכ"ח סקי"ד ג"מ סג"ט אות ה'). וכשכותבים כך מדלגים בוכל שום ולא תריכי, מאחר שאינו מזכיר שם מקום האשה (שם סקע"ט ובסקכ"ח סקט"ו ג"מ סג"ט אות ז').

אוצר החכמות

עג ספר התקנות ; ויקרא אברהם ; שער המפקד ; אגרת שבוקין ; לחם שלמה דקמ"ה ; שדי חמד מערכת גט ; ובשו"ע קכח, ב כתוב ,,וכן באשה אם היא עומדת במקום חתימת הגט כותבים מקום עמידתה העומדת היום במתא פלונית ואם לאו אין כותבים מקומה כלל". וכתוב בארץ חיים : ,,כתב הג"פ לעיל סקי"ד משם מהריק"ש דרבים וגדולים פוסלים, כשלא כתב שם המקום כלל, וראוי לחוש לדבריהם ולכתוב אחד מהמקומות או לידה או דירה או עמידה, או לפחות יכתוב בכל מקום שתמצאי ביד ונכון לכתוב בכל מקום שאת עומדת שלא יטעה בחסרון יוד עכ"ל מהריק"ש. וכתב הג"פ כי כן נהגו בירושלים ת"ו כשכותב הבעל גט לשולחו לאשתו העומדת בעיר אחרת, כותבים בכל מקום שאת עומדת כמ"ש מהריק"ש וכ"כ הג"פ לעיל קכו, סקמ"א. ובתשובות הלק"ט בקונטרס הגיטין סימן כו הובא ששלחו גט מירושלם ת"ו לצפת ת"ו, וכתבו בו בכל מקום שאת עומדת.

עוד כתב הג"פ סקט"ו ובסימן קכו סקמ"א הנ"ל דאיתא בתשובת הרלב"ח סימן קכ"ט ששלחו גט מצפת ת"ו לירושלם ת"ו, וכתבו בו אנת אנתתי גזול בת שלמה באיזה מקום שתמצא ופיסל הרלב"ח אותו גט מפני שהוא לשון נסתר, והיה להם לכתוב בכל מקום שתמצאי ביד. וכתב מורינו מוהר"ח מודעי בתשובות חיים לעולם אה"ע סימן י"ג וסימן לד, ובספרו טיב גיטין סימן ד' וסימן מ', כי גם בעיה"ק צפת ת"ו נוהגים עכשיו לכתוב אנת אנתתי פב"פ בכל מקום שאת עומדת כמ"ש מהריק"ש.

וכתב הג"פ סקט"ו דאם אינו כותב שם מקום האשה לא יכתוב תיבת ולא תריכי, וכ"כ מהריק"ש עכ"ל ; ולעיל קכו סקע"ט כתב הג"פ וז"ל רואה אני כי בגט ששלחו מצפת ת"ו לירושלם ת"ו מבית דינו של מהר"י בי רב לבית דינו של הרלב"ח ז"ל דילגו תיבת ולא תריכי, כיון דלא כתבו העומדת היום בירושלם כדמוכח מתשובת הרלב"ח סימן קכט וסימן קלג. וכן ראיתי נוהגים פה ירושלם כששולחים גט חוץ לעיר מדלגים תיבת ולא תריכי עכ"ל. וכתב מורינו הרב מוהר"ח מודעי בתשובות חיים לעולם סימן ל"ד ובספרו טיב גיטין סימן ד' כי כן נוהגים בצפת עד היום".

עד. מנהג עיקר"ת ירושלם ת"ו בשמות שהם בלשון ערבי, לכתוב יוד במקום תנועת הצירי (פרי האדמה ח"א דס"ב ע"א ועיין אדמת קודש ח"א סמ"ו בשם אור"י שהסכימו לכותבו ביו"ד, ועיין סמ"ד בשם שאמי גם כן, ועיין פרי הארץ ח"ב סי"ו ע"ש, ועיין חיי"ש דכ"ו ע"א בשם פזיזי ע"ש). ואף שדרך הישמעאלים לכתוב הא במקום צרי וכותבים שאמ"ה חביב"ו עזיזה, הסכמת רבני ירושלם הוא לכתוב ביו"ד בזה וכיוצא בזה.

עה. בשם שלום מצאתי כתוב לגדול אחד, וכדומה שהוא הרב כמוהר"ר יצחק צבאח ז"ל, ונ"ל פעם אחת נתקבצו פניה"ק ירושלם לכתוב גט אחד שהיה שם המגרש שלום, ועמדנו בספק אם נכתוב שלום מלא או חסר ויו, ועלתה הסכמתנו לכותבו מלא ויו, והעידו שכך הסכימו רבני קושטא וקצת רבני מצרים ע"כ (ג"פ סקכ"ט סקכ"ה פרי האדמה ח"א דפ"ג ע"ד).

עו. מנהג עיה"ק ירושלם ת"ו שלא לשים שום נקודה על השם כגון ג'מילה, ג'ונוייל וכיוצא (עזרת נשים דכ"ז ודל"ב הלך"ט קונטרס הגיטין סימן א' וסל"ד ג"פ סקכ"ו פרי האדמה ח"א דמ"ז ע"ג מובח אדמה דל"א ע"א) ומעשה באחד במגרש שהיו קורים לו כאדי"ר, כתבו אליהו דמתקרי כאצ"ר, ונכתב על גבי האות ה' על היו"ד השמאלי תג קטן, והגם דבעיה"ק לא נהגו לכתוב שום רפה על שום שם, שאני הכי דצדי בלא רפה אין הברתה כהברת דלית כלל ועיקר, והכי נהוג רבנן קדישי האיתנים מוסדי ארץ (חיי"ש סל"ח אות יט) וכן הורה הרב ז"ל שם אות ט"ל בשם עו"ץ לכתוב תג קטן על הצדי עיי"ש, (ועיין חיי"ש ס"ד וס"ה עיי"ש פרי האדמה ח"ג דף ד' ל"ד ע"ג). ומה שכתבו כצ"ר אע"ג דבעזרת נשים מוכח דיש לכתוב כידור, ובמצרים דוקא כותבים כצ"ר, שמעתי מעט"ר אבא מארי ז"ל דמשנת התצ"ד, שישב על כסא הוראה הרב המופלא משיירי כנה"ג כמוהר"ר בנימין מעלי הכהן ז"ל, הנהיג פניה"ק ירושלם ת"ו לכתוב כצ"ר. כי כן משפט לשון ערבי, ואחריו נהגו כן הרבנים מוהר"א נחום ומהר"ם מזרחי ז"ל, וכזאת וכזאת הנה

עד ספר התקנות.

עה ספר התקנות; וראה שו"ת יביע אומר ח"ד חאה"ע סימן י"ג אות ו'.

עו ספר התקנות; שער המפקד; לחם שלמה; ובארץ חיים כתב: „כתב הג"פ סקמ"ב כי יש נוהגים בשמות ג'ויא וג'מילה וכיוצא, לכתוב נקודה על הגימל להדגיש. ולעיל קכה, ו כתב משם הרשד"ם אה"ע סוף סימן ר"ה שיש לכתוב שני גיטין אחד בנקודה ואחד בלא נקודה. ומהרש"ש אה"ע סימן ג' כתב דמוהר"א חסון במעשה שבא לידו אחר שנתן הגט ליד האשה תחלה בלא נקודה, נטלו ממנה וכתב נקודה וחזר ונתנו לה וכו' וכתב שם הג"פ כי אין כן מנהג עיה"ק ירושלם ת"ו אלא כותבים גט אחד בלא נקודה. וכן כתב לעיל קכו, א וד' וכ"כ בסימן זה לעיל סעיף י"ז סקפ"ה ובספרו עזרת נשים בשם אנג"ל וחליפה וג'אמילה וג'ויא. וכן מנהג אשכנז וכמ"ש הב"ש בשמות נשים אות ב' בשם ברונה וגאמילה. גם הרב גור אריה הלוי אה"ע סימן זה לעיל סעיף לא סקכ"א כתב כי כן מנהג ארץ ישראל שלא לנקד. וכן כתב הלחם שלמה דקנ"ג ריש ע"ב דבירושלם וכל הסמוך לה אין כותבים נקודה על שום אות. וכן כתב מורינן הרב מוהר"ח מודעי בספרו טיב גיטין סוף סימן ז' שסידר גט אחד פה עיה"ק צפת ת"ו ולא כתב נקודה על הגימל משום שבא"י אין נוהגים לנקד. ובברכות מים סימן זה דקל"ד כתב גם כן כי מנהג ארץ ישראל שלא לנקד. אך בדקל"ג ריש ע"ג כתב משם חכם אחד מעיה"ק טבריה ת"ו כי בטבריה נהגו לנקד ועושים כתקנת מהר"א חסון הנז"ל שאחר חתימה ונתינה נוטלים אותו ממנה ונוקדים ומחזירים לה.

שמענו דהכי גהיגי רבנן קדישי, דממוני אגיטי פעיה"ק, לכתוב דמתקרי כצ"ר (חיים שאל שם).

עז. לענין הוראת הרב מוהרימ"ט בשם אבגלי לכתוב דמתקרי אבגלי דכתבת דמתקריא שם רמז לשם אחר, עיין להר" זרע אברהם סי"ד תשובה למוהר"ר מוהר"י זאבי ומוהר"י זיין בפרח שושן כ"א, ו שקראו ערעור על הוראת הר" מהרימ"ט עש"ב. אמנם הרב ז"א סימן טו"ב והג"פ סקכ"ט סקצ"ו דקי"ג ב' הסכימו להלכה כדברי הרב מהרי"ם, וכן תפסו הלכה למעשה בעיקו"ת ירושלם הרב זרע אברהם ז"ל ואחריו כל גדולי הדור לסמוך על הוראת מוהרי"ם, וכן עשו מעשה בהסכמת הר"י המו' כמוהר"י נבון בנדון שלהם (חיי"ש ח"א סל"ח אות ב' ואות ט"ו ואות כ"ח פרי האדמה ח"א דע"ח ד' וח"ג דל"ב ע"ג ועיין להרב נחפה בכסף חא"ה ס"ה עיין שם).

עח. אם כותבים כנוי העדים, עיין ג"מ פ"ד אות כ"ג ועיין דב"מ ח"א בהשמטות דקפ"ו ע"ג, ועיין פרי האדמה ח"ג דל"ו ע"ב שם בנדון, שהעד היו קוראים אותו בכור, כתב הוא ז"ל דאע"ג דבעדים אין צריך לכתוב הכנוי, מכל מקום כיון שכולם קוראים אותו בכור, חותם בגט מאיר המכונה בכור בן אברהם עיי"ש.

עט. וכן יאמר כל אחד בפיו כשתותם שהוא חותמו לשם פלוגית וכו' (קלא, ט). מנהגנו שכל אחד מהעדים קודם שיחתום אומר בלשון הזה אני פב"פ חותם בגט זה שכתב הסופר פב"פ במאמר ובציווי הבעל פב"פ לגרש בו את אשתו פב"פ והריני חותם בו לשמו ולשמה ולשם גירושין גמורים ולשם כריתות שתהא מגורשת בו ממנו ומותרת לכל אדם (ג"מ ספ"ד אות י').

פ. רגילין ליתן הגט במנין עשרה (קלג, ג) לא נהגו במצרים להקפיד שיהיו מנין עשרה בעת נתינת הגט, אלא אם גזדמנו שם מנין עשרה הנה מה טוב אכן לא נהגו לקבץ מנין יו"ד, וכן נהירנא שהוא מנהג עיקו"ת ירושת"ו.

פא. ואם יצא הבעל מלפניו בין כתיבה לנתינה ישביענו החכם המסדר (שו"ע קנד, עו). אם הוצרך הבעל לצאת בשעת כתיבת הגט נעשה מעשה כמה פעמים לשלוח עמו שני עדים או שליח בית דין (פרי האדמה ח"ג דל"ה ע"ג) ואם אירע שיצא בלי ידיעה משביעין אותו ש"ח שלא בטל הגט בשום ענין ולא מסר שום מודעה כמו שהביא מרן בסה"ג (פה"א ח"א דף ע"ט ע"ג ודף פ"ג ע"ג ועיין זכור לאברהם ז"ל ח"ג בסי' הגט אות ש"י ומ"ש שם משם הר' חיד"א ז"ל).

פב. מחמירים גם כן לבטל מודעא בשעת נתינה (הגה קלד, ג). מנהג עקו"ת ירושלם ת"ו לחזור ולהתיר לבעל נדריו ושבועותיו וביטולי מודעותיו פעם שנית בעת הנתינה.

עז—ט ספר התקנות; שער המפקד.

פ נהר מצרים ובויקרא אברהם דצ"ב ע"ג כתב נתינת הגט כפי הדין אין צריך ב"ד אמנם נהגו בא"י ת"ו ובערי טורקיא לתתו בג' ב"ד. זכרונות אליהו; וראה בשו"ת יביע אומר ח"ב חאה"ע סימן יג; ישרי לב חאה"ע מע' ג' אות ז.

פא ספר התקנות; שער המפקד; ארץ חיים.

פב שער המפקד; נהר מצרים.